

Развој генералштабне службе и особине генералштабног официра

УДК: 356.21

Проф. Бошко Антић, контраадмирал у пензији

Генералштабна служба и генералштаб имају дугу историју у нашој војсци, почев од Војске Краљевине Србије до Војске Југославије. Циљ официра је да постану генералштабни официри и команданти јединица на оперативном и стратегијском нивоу. За то је потребно дуго школовање, стаж, искуство и стално теоријско усавршавање.

Код нас се школовању генералштабних официра посвећује посебна пажња, јер су оспособљен генералштабни официр и командант предуслов за успешно функционисање војске као целине.

Чланак садржи кратак историјат развоја генералштабне службе и школовања генералштабних официра ради указивања на њихове основне особине у прошлости и садашњости, и на пожељне особине у будућности.

Увод

Рат је сложена појава, а командовање војском у њему сложен процес, па се од официра захтева стално учење и непрекидно усавршавање – командант се школује читавог радног века. То се посебно односи на официре који због своје способности заслужују да достигну највиши ниво стручности – да заврше највише војне школе и командују јединицама на оперативном и стратегијском нивоу, или да буду носиоци делатности штабова тих јединица у организовању, припреми и вођењу борбених дејстава.

Звање генералштабни официр одувек је био крајњи циљ стручног напредовања сваког официра – од Војске Кнежевине Србије до Војске Југославије. Пут до тог звања је напоран и дуг, заснован на вишегодишњем раду у пракси и сталном теоретском усавршавању кроз школовање у војним школама, почев од основног војног школовања – војне академије, до Школе националне одбране (за генералштабно усавршавање).

„Генералштабни официр“, „официр за генералштабне послове“ или „генералштабни официр“ постаје се на основу: способности исказаних током вишегодишњег рада, што се потврђује високим службеним оценама; успешно завршених војних школа које претходе највишем војном школовању; високих моралних и психофизичких способности, и

положеног пријемног испита. Тако је било у Кнежевини и Краљевини Србији, и у Краљевини Југославији, тако је и у Војсци Југославије – у Школи националне одбране, која је наследник школа које су имале сличне називе у ранијим периодима. То звање је, пре свега, предвиђено за официре родова, уз могућност да и изванредан број официра служби, пре свега техничке службе, стекне то звање ради успешног функционисања Генералштаба и штабова оперативних јединица. Генералштабна струка и генералштабни официри су постепено стварани, упоредо са развојем и улогом коју је Генералштаб имао у укупној организацији војне силе. Отуда и потреба и могућност да се кроз развој, улогу и задатке Генералштаба сагледају значај и особине које треба да има генералштабни официр или уопште официр који се бави штабним пословима у штабовима на оперативном и стратегијском нивоу.

Све сложенија борбена дејства, проширивање рејона и зона борбених дејстава, посебно операција, те истовремена дејства у свим димензијама, уз сложено садејство које је неопходно међу јединицама, као и брзе промене борбене ситуације, усложњавају рад штабова и њихових органа. Посебно је изражена сарадња између органа штабова и међусобна координација. Све то од генералштабних (штабних) официра захтева: високо образовање, напоран рад, самоиницијативу, неопходну брзину у схватању постављеног задатка и процени ситуације, израду предлога за доношење одлуке, доношење одлуке, као и организовање, планирање и извођење борбених дејстава, контролу њиховог одвијања и неопходне корекције одлуке.

Сада је штабни оперативац носилац целокупне активности команде (штаба). Такав официр се дуго школује на разним нивоима школовања, а између школовања су периоди дугог и напорног рада у пракси. Тако се непрекидно комбинује стицање искуства у пракси и усвајање нових теоретских знања у школи, уз постепено уздизање на лествици нивоа командовања.

Војска Кнежевине (Краљевине) Србије

Модерна српска војска стварана је од почетка Првог српског устанка све до Првог светског рата. Развијала се под француским, руским, немачким и пруским утицајем, зависно од политичке оријентације двора. Упоредо с развојем војске у ослобођеној Србији стваран је и одговарајући старешински кадар. После пријема најбољих кандидата и веома строгог режима школовања, из Војне академије су излазили официри „који би могли бити понос у војсци које хоћеш велике државе“.¹ Војна академија је формирана 1850. године ради стварања образованог старешине, професионалног опредељења и понашања у служби. Кроз програме школовања истовремено је подизан и општи

¹ Ту оцену је дао руски пуковник Б. И. Бобриков, када је 1877. године дошао у Србију као војни изасланик (Драга Вуксановић-Анић, *Стварање модерне српске војске*, Српска књижевна задруга, Београд, 1993, стр. 85).

ниво културе српских официра, како би се оспособили за стварање модерне војске према тадашњим начинима ратовања. У српској војсци су се посебно истицали ђенералштабни официри. Ђенералштаб и ђенералштабна служба били су носиоци развоја те војске. Организација ђенералштабне службе је стално усавршавана. „Иначе се ђенералштабна служба није у својој основи много разликовала од оних у европским армијама тога времена, јер је то била, пре свега, специјализована служба“.² Због тога је издвојена нова специјализација ђенералштабне службе, која је имала задатак да команданту припреми све потребне елементе за доношење одлуке.

За ту нову специјалистичку службу официр се посебно припремао у ђенералштабној школи или на курсевима, који су били доступни само најбољим и најупорнијим официрима. У српској војсци су за ђенералштабну службу примани приправници на основу конкурса. Курс је трајао две године, а поред теоријске наставе обухватао је и практичне задатке на терену. Уз то су се из 13 предмета полагали испити пред посебном комисијом. Српски ђенералштабни официри су школовани тако да се нису морали опредељивати између опречних ставова тадашњих теоретичара Клаузевица и Жоминија, а добро су познавали и све друге правце у војној науци.

Ђенералштаб, а с њим и ђенералштабна служба, правно су утемељени у првом уставу Србије из 1835. године, када је у Државном савету предвиђено и Одељење за војена дела, које је требало да обавља и послове Главног штаба. Командовање је, због тога што тај устав нису признавали Турци и Русија, обављано преко Главног штаба гарнизоног војништва, а од 1845. године преко Главног војеног штаба. На основу *Закона о устројству војске*, из 1861. године, формирано је Министарство војно, у којем је, уз министра, предвиђен и начелник Ђенералштаба, као његов заменик. Главни штаб, који је непосредно командовао војском, поред војводе, имао је и начелника Штаба (Ђенералштаба), а Штаб окружног полка је, такође, имао ђенералштабнера. Српски ђенералштаб формиран је 1876. године и имао је исте надлежности као у другим европским војскама. Расформиран је 1897. године, када је замењен Командом активне војске, а затим поново формиран 1902. године и до балканских ратова у његовој организацији било је само незнатних промена.³ Главном ђенералштабу прописани су тада следећи задаци: 1) војно проучавање Србије, израда потребних карата и планова и уопште проучавање Србије и суседних земаља у географском, топографском и статистичком погледу; 2) прикупљање, писање, сређивање и чување података за ратну историју, руковођење библиотекама и архивом Ђенералштаба. Ђенералштабом је командовао начелник, који је уједно био „начелник целог ђенералштабног кора“ (ђенералштабне струке) и имао је ранг команданта дивизије. Био је у саставу Министар-

² Исто, стр. 85–87.

³ Војна енциклопедија (том 3), Редакција „Војне енциклопедије“, 1960.

ства војног и у рату је требало да формира штаб врховног команданта и штабове команданата армија.⁴

Почетком осамдесетих година дошло је до размаха у развоју војне организације. Донесен је *Закон о устројству Министарства војног*, 1883. године, у којем је дефинисана улога и организација Ђенералштаба, а 1884. године донета је Уредба о ђенералштабној струци. Према задацима Ђенералштаба постављени су и задаци ђенералштабној струци, односно официрима који су се припремали за рад у Ђенералштабу. Ђенералштабна струка била је, пре свега, специјализована стручна служба. Временом се развијала и усавршавала као потреба модерног начина ратовања, у којем се под командовањем првенствено подразумевало прецизно садејство разних родова војске, што се могло постићи једино специјализацијом за координацију свих елемената који су имали удела у рату.⁵

После специјализације, ђенералштабни официри су почели да се издвајају од осталих и да се затварају у оквиру своје специјализације, с личним осећањем да су елита у војсци. Истовремено, издвајањем Ђенералштаба из Министарства војске још више је наглашен посебан статус ђенералштабних официра у официрском кору. Српски ђенералштабни официри своју свест о личној изузетности исказивали су углавном појачаном одговорношћу у служби, не губећи везу с основним политичким интересима државе, у којој су сачували и најприснију везу с интересима најширих народних слојева из којих су израстали.⁶ Српски ђенералштабни официри имали су и посебно обележје на униформи.

Ђенералштабни пуковник Живојин Р. Мишић је у својој *Стратегији*,⁷ дефинисао тадашње погледе на профил команданта и организацију штаба врховног команданта. Као први услов добре организације једне војске наводи став да „војска треба да има једног главног команданта, који треба да буде: енергичан и одважан, племенит, одлучан и самопоуздан, стваралачког духа, чврсте воље уз извесну суровост, честољубив, са јаком моћи уображавања (предвиђања), хладнокрван, јак карактер, одлучан (решљив, како каже Мишић), мора да има дар војсковође и мудрост великог државника“.⁸ Мишић сматра да од избора начелника штаба Врховне команде зависи „правилно и брзо функционисање важних и судбоносних послова у главном штабу и у војсци. Све оно што главни командант реши и нареди, начелник Ђенералштаба са потчињеним органима треба да разради. И најбољем војсковођи (ђенију, како га назива Мишић) потребна је спремна, поштена, одана и самостална радна снага“.⁹

⁴ Велимир Иветић, *Оснивање главног Ђенералштаба*, „Војска“, 27. јуни 2000.

⁵ Драга Вуксановић-Анић, *исто*, стр. 142 и 143.

⁶ *Исто*, стр. 143.

⁷ Живојин Р. Мишић, *Стратегија*, ВИНЦ, Београд, 1993, стр. 5.

⁸ *Исто*, стр. 713–715.

⁹ *Исто*.

„Само онај официр, који је образован“, пише Мишић, „односно јак умом појмиће потпуно своју дужност у свему пространству њеном и похитаће одважно на бојиште, да стане на браник своје Отаџбине“.¹⁰ Наш славни војсковођа је као ђенералштабни официр у свом делу јасно написао „какви су официри, таква је и војска... Официри су ослонац војске, а војска ослонац државе. Стога се и вели с правом, да судбина војске зависи у ратно доба од официра, а судбина државе зависи од војске“. Због тога треба да се официри што јаче обогате умно, да се у њих образује карактер и срце, јер је несумњиво, да су ове две врсте образовања извор и свих других благородних и моралних врлина. „Само онај официр,“ наводи даље Мишић, „који је јак умом и богат моралом, појмиће своју дужност... Образовање карактера и срца постиже се највише подесним систематским школовањем“.¹¹ Тако је „командни кадар у војсци био брижљиво стручно припреман кроз дуже раздобље“,¹² па због тога не треба да чуди што су на француског капетана D’Omegsona „највећи утисак својим стручним и уопште интелектуалним квалитетима оставили ђенералштабни официри у српској војсци“¹³ и што је у годинама ратовања ђенералштапска служба постала један од најзначајнијих чинилаца у војсци.

Војска и Морнарица Краљевине Југославије

Војска и Морнарица Краљевине Југославије није имала школу таквог ранга, али је Ђенералштаб био у функцији школске институције јер је организовао припреме за ђенералштабну струку. Малобројни југословенски официри завршавали су више школе у иностранству. Министарство војно је од 1929. сваке године расписивало конкурс за слање два официра на француску вишу ратну школу у Паризу, у трајању од две године, иако се Министарство трудило да их буде више.¹⁴

Уредбом о Главном Ђенералштабу и ђенералштабној струци била је установљена Ђенералштабна комисија с одређеним задацима везаним за селекцију, промоцију и распоред ђенералштабних официра. Поред тога, на основу исте уредбе сваке године је примано 14–16 приправника, који су у тој улози били две године, а потом су полагали испит. Припрема је била теоретска и практична, по војним одсецима. Ђенералштабним путовањем обухватани су посета Школи за пешадијске и артиљеријске официре у Сарајеву, обилазак Морнарице и обале, као и војнотехничких завода и установа.

У априлу 1932. допуњена је Уредба (од 21. јуна 1927) због настојања да се, уз помоћ француских официра, модернизује школство. Услов за пријем на припрему било је потпуно познавање француског језика, а свршени слушаоци Више ратне школе у Паризу примани су одмах за

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто, стр. 143.

¹² Драга Вуксановић–Анић, исто, стр. 142–143.

¹³ Исто, стр. 141–142.

¹⁴ Миле Бјелајац, *Војска Краљевине Југославије 1922–1935*, Институт за новију историју Србије, Београд, 1994, стр. 152.

приправнике у другу годину. Француски официри, који су имали велики утицај на краља Александра, сматрали су да је Виша школа Војне академије нешто редуковани облик француске више ратне школе, али да се са њом не може поредити, као ни са сличнима у Прагу и Варшави. Они су сматрали да је, због недостатка кадра, део наставника преоптерећен, па су предлагали да се део најбољег кадра – ђенералштабних официра, издвоји у наставнике, „који би имали да мисле само на своја предавања“. У анализи кризе тадашње југословенске војске и предлозима за њихово превладавање писало је да „се у Школи образује будућност“.¹⁵

Ђенералштабна струка била је дефинисана у *Закону о устројству Војске и Морнарице* из 1931. године. Према њему, „ђенералштабна струка је орган Министра Војске и Морнарице за спрему земље и војне силе за одбрану Отаџбине и њених интереса. Она служи у миру и рату као орган за командовање и за вођење Војске и Морнарице“.¹⁶ На њеном челу био је начелник Главног Ђенералштаба, који је био орган Министра Војске и Морнарице, и имао је следеће задатке: 1) да помаже министру Војске и Морнарице у припреми Војске, Морнарице и државе за рат; 2) да предлаже и израђује организацију, формацију и дислокацију Војске и Морнарице; 3) да проучава питања која се односе на наоружање и материјалну спрему Војске и Морнарице и да, у вези с тим, подноси представке министру Војске и Морнарице; 4) да проучава целокупну државу у војном погледу, прикупља статистичке податке и израђује пројекте за припрему државе у војном погледу; 5) да се стара о одржавању савременог образовања команданата и осталих официра и о њиховом усавршавању у командовању и вођењу рата, затим да проучава научну и моралну спрему наше и страних војски, да утиче на целокупну наставу у Војсци и Морнарици и по томе подноси потребне представке Министру Војске и Морнарице; 6) да израђује ратне и операцијске планове и све што је у вези с тим; 7) да обавља све послове који се односе на мобилизацију и демобилизацију народне војне силе; 8) да проучава стране државе са војног гледишта и прикупља све податке у том погледу, и 9) да израђује историју наших ратова и да чува и сређује ратну архиву.¹⁷

После Првог светског рата Главни Ђенералштаб је, уз извесне измене, пренео своју организацију, начин функционисања и односе из Војске Краљевине Србије. Главни Ђенералштаб је добио нову поделу и имао је одељења.¹⁸ Ђенералштабна струка је своју организацију

¹⁵ Исто, стр. 155–156.

¹⁶ *Закон о устројству Војске и Морнарице*, Штампарска радионица Министарства Војске и Морнарице, Београд, 1931, члан 18.

¹⁷ *Закон о устројству Војске и Морнарице*, исто, члан 193.

¹⁸ После балканских ратова и Првог светског рата официрски кор је био десеткован. Због тога се приступило његовом обнављању, али војска више није била једнонационална и у вези с тим су се појављивали многи проблеми.

Ђенералштабна струка је, према *Закону о устројству Војске* из 1861. године, имала 24 официра, који су тек од 1870. године сматрани ђенералштабним официрима. Међутим, та струка је стварно формирана тек 1875. године.

пренела 1918. године у краљевску југословенску војску до 1923. године. Те године је измењен статус официра ђенералштабне струке, па је, уместо назива „ђенералштабни официр“, усвојен назив „официр за ђенералштабне послове“. Задржали су униформу и ознаке свог рода, али су ознаку ђенералштабне струке носили у виду посебних златних или сребрних акселбендера.¹⁹ По завршеном превођењу у ђенералштабну струку официри су, од 1939. године, проводили једну годину на служби у команди војног округа, тада најнижем територијалном органу, а потом су углавном распоређивани у ђенералштаб дивизијске области. Официри те струке имали су извесне предности над осталим официрима и првенство у постављању на више дужности и унапређењима. Највиши чин армијског ђенерала достигали су само официри ђенералштабне струке. У командама дивизијских и армијских области и у Главном Ђенералштабу, а у рату и командама дивизија, армије и група армија и у Врховној команди, све највише дужности заузимали су официри ђенералштабне струке.²⁰

Министарство Војске и Морнарице,²¹ према законима о устројству Војске и Морнарице из 1923. и 1929. године, било је највиша командна управна и административна војна власт, а Главни Ђенералштаб²² је био орган Министра Војске и морнарице са задацима као и у Краљевини Србији. Главни Ђенералштаб је улазио, по потреби, у састав Штаба Врховне команде као орган за командовање и управу у операцијама целокупне војске и морнарице на ратишту.

Главни Ђенералштаб је започео рад 6. маја 1920. и у њему су организоване следеће функције: планирање (мобилизација, концентрација, ратни планови итд.), организацијска и обавештајно-безбедносна функција, обука и настава, координација, а делом и командовање јединицама главних родова Војске и Морнарице. У Главном Ђенералштабу радили су изабрани официри из официрског кора,²³ који је био састављен од официра бивше српске војске, бивших аустроугарских официра и официра бивше црногорске војске. Иначе, стално се осећао недостатак ђенералштабних официра, а колики је значај придаван

¹⁹ Тиме се тежило да се смањи разлика између официра ђенералштабне струке и осталих и да се укине назив „ђенералштабни официр“, који није био омиљен у краљевској кући, јер је знатан број официра те струке био у удружењу „Уједињење или смрт“. Пред Други светски рат официрима је враћен традиционални назив и униформа из 1923. године.

²⁰ *Војна енциклопедија* (том 3), исто.

²¹ Министарство Војске и Морнарице имало је у свом саставу Ђенералштабно одељење са Оперативним, Организационим и Административним одсеком. Под начелником одељења директно су били официри за шифру, Секција за пријем и експедицију поште, Књижница, Главна архива, Уредништво „Службеног војног листа“, Уредништво „Војничког гласника“ и командант стана.

²² Главни Ђенералштаб је био помоћни орган Министарства, а структуру су му сачињавала: два помоћника, кабинет и Оперативно, Наставно, Обавештајно и Саобраћајно одељење.

²³ У процесу стварања јединственог официрског кора било је међусобног зазирања и пребацивања да су једни привилеговани у односу на друге. Чињеница је да је официрски кор био састављен од официра из победничке и из поражене војске, и целокупни рад био је усмерен на помирење те две струје.

ђенералштабној струци и ђенералштабним официрима показује чињеница да је на челу комисије за њихов избор био начелник Ђенералштаба и да су његови стални чланови били начелници Обавештајног, Оперативног, Наставног и Саобраћајног одељења, а по позиву и начелници одељења, инспектори родова, команданти Морнарице и Ваздухопловства. Комисија је доносила одлуке већином гласова, а у случају подједнаког броја гласова одлучивао је глас начелника Ђенералштаба. Овлашћења комисије била су велика: 1) избор официра за ђенералштабну струку;²⁴ 2) утврђивање програма и распореда рада за припрему приправника ђенералштабне струке; 3) оцена успеха приправника прве и друге године, испитивање и одлука о њиховом преводу у службу; 4) израда предлога за распоред ђенералштабних официра и официра за ђенералштабне послове и војних изасланика; 5) да сваке године по свршеном оцењивању чини предлог за превод из ђенералштабне струке у род ђенералштабних официра који због спреме или својих карактерних особина и здравља немају услове да остану у ђенералштабној струци.²⁵

Југословенска народна армија – Војска Југославије

Развој, улога и задаци Генералштаба

Главни штаб Народноослободилачких партизанских одреда Југославије формиран је 27. јула 1941, а већ 26. септембра је преименован у Врховни штаб Народноослободилачких партизанских одреда Југославије. Сачињавало га је највише војно руководство, а развијао се према развоју оружаних снага. Врховни штаб је руководио борбом на читавој територији преко националних, покрајинских и обласних главних штабова. Од 1. марта 1945. Врховни штаб је функционисао као Генералштаб Југословенске армије. Образован је као штаб врховног команданта за командовање и као оперативно-планско тело Министарства народне одбране. Од бившег врховног штаба преузети су одељења и одсеци за штабне послове (за припрему, извођење и праћење планираних операција, организацију војске итд.), а од Повереништва народне одбране Мобилизацијско одељење и Одељење за Морнарицу.

Према првом пропису о надлежностима Министарства народне одбране, Генералштаб је добио следеће задатке:²⁶ 1) израда ратног плана, вођење операције и руковођење Армијом, организација и припрема земље за одбрану; 2) општа настава у Армији, издавање правила и стручно усавршавање трупа и старешинског кадра, посебно пешадијског старешинског кадра здружених јединица; 3) војнообавештајна

²⁴ У постојећој литератури, па и званичним документима, стално се укрштају називи „Ђенералштаб“ и „Генералштаб“, „ђенералштабни“ и „генералштабни“ за Војску Краљевине Србије и Војску Краљевине Југославије. У чланку је ради бољег разумевања узет назив *Ђенералштаб* и *ђенералштабни* у складу са тадашњом званичном војном терминологијом.

²⁵ Миле Бјелајац, *Војска Краљевине СХС/Југославије 1922–1935*, Институт за новију историју Србије, Београд, 1994, стр. 154–155.

²⁶ Велимир Иветић, *Генералштаб ЈНА, „Војска“*, 10. јул 2000.

служба, прикупљање података о суседним земљама и информативна служба; 4) геодетско-топографска служба у Армији и обука њеног кадра; 5) организација и план развоја Армије, израда формације штабова, команди, јединица и установа, прорачуни наоружања и опреме, контрола над попуном наоружањем и опремом, статистика и вођење евиденције и бројног стања, и 6) све доктринарне радње на припремама војске и територије за одбрану.

Начелник Генералштаба је имао овлаштење да у име министра за одбрану издаје заповести, наредбе, наређења, директиве и упутства свим штабовима, командама, јединицама и установама. Јануара 1946. године регулисано је да је „Генералштаб основно руководеће тело за координацију и контролу по оперативним, обавештајним, војношифрантским, мобилизацијским, наставним и материјално-планским питањима“,²⁷ а већ 1949. године: „Генералштаб је највиши орган за припрему Армије за рат, за израду ратних планова, за оперативно руковођење и командовање Југословенском армијом, за спремност и бојну готовост, дислокацију, обавештајну и шифрантску службу, организацију, регрутовање и отпуштање, мобилизацију и демобилизацију, наоружање, унификацију и општу координацију планирања по материјалној грани, за општу координацију војне наставе“.²⁸

У реорганизацији Министарства народне одбране у Државни секретаријат за народну одбрану и Генералштаб Југословенске народне армије је претрпео извесне промене: из његове надлежности изузета је позадина; команде видова, Гарда и Граничне јединице су потчињене државном секретару, Главна инспекција је укинута, а Виша војна академија, Војнотехнички институт и Војноиздавачки завод „Војно дело“ непосредно су потчињени начелнику Генералштаба. У тој реорганизацији настао је заједнички Генералштаб за Копнену војску, Ратну морнарицу и Ратно ваздухопловство, који „врши координацију послова, родова и служби ЈНА, као орган и организација Државног секретаријата за народну одбрану: врши послове који се односе на припремање и спровођење планова за одбрану земље, попуњавање, организацију и дислокацију, мобилизацију и концентрацију ЈНА; врши и организује тактичко-техничке студије наоружања и војне опреме и предлаже и усклађује политику наоружања, разрађује и предлаже смернице за систем снабдевања; руководи наставом, као и предвојничком обуком и ванармијским војним васпитањем; студира питања војног руковођења, војне доктрине, стратегије, оператике и тактике и даје стручна мишљења и предлоге по тим питањима; предлаже мере и стара се да се постигне јединство концепције у погледу одбране земље; прати развој борбене готовости ЈНА; припрема предлоге организационих мера и руководи инспекцијом у тој области; проучава организацију и развој страних армија; прати развој војне науке и технике; припрема нацрте општих оперативних, тактичких и техничких прописа видова, родова и

²⁷ Исто.

²⁸ Уредба о организацији ДСНО, „Службени војни лист“, бр. 15/1958.

служби; усмерава научноистраживачки и стручни рад у области историје, географије и других наука, као и стручну војну издавачку, филмску и друге помоћне делатности; одржава односе са страним армијама и везу са страним војним представницима у земљи; врши послове у вези са радом војних представника у иностранству и сарађује на пословима организације и мобилизације одбрамбених снага земље“.²⁹

Тако је Генералштаб постао орган Државног секретаријата за народну одбрану за планирање, координацију и решавање основних питања народне одбране и на изградњи оружаних снага, с основним задатком да „организује разраду основних питања народне одбране и изградње оружаних снага: нашу војну доктрину, процене о могућим непријатељима и савезницима, основне планове за одбрану земље, организацију и формацију оружаних снага, основе обуке и васпитања војничког и старешинског састава, основе материјалног развоја и система позадинског обезбеђења и материјалних резерви, у складу са одлукама Врховног команданта и државног секретара, материјалним могућностима и оперативним захтевима као и друга питања везана за стално одржавање борбене готовости ЈНА“.³⁰

Организационе промене од 1968. године условљене су усвајањем концепције општенородне одбране. Генералштаб ЈНА постао је Генералштаб оружаних снага. Тај период је карактеристичан по различитом третирању видова када је у питању надлежност Генералштаба. Иако је то био заједнички Генералштаб за Копнену војску, Ратну морнарицу и Ратно ваздухопловство, имао је више обележје Генералштаба Копнене војске, него ЈНА у целини, јер је био без органа за морнарицу и ваздухопловство. Управе родова Копнене војске су биле потчињене непосредно Генералштабу, а Морнаричка управа и Команда Ратног ваздухопловства биле су потчињене савезном секретару. Касније, када је Генералштаб организован на новим основама, са органима сва три вида, органом за координацију и развој Територијалне одбране и органом за електронику и везу, усклађена је надлежност и организација свих видова, али је остала оријентација на Копнену војску.

Након трансформације Југословенске народне армије у Војску Југославије (ВЈ), Генералштаб ВЈ, у условима постојања Врховног савета одбране и Савезног министарства одбране, умногоме је недовољно дефинисан. Према чл. 5. Закона о Војсци Југославије Генералштаб „је највиши стручни и штабни орган за припрему и употребу Војске у миру и рату“, а његов начелник: утврђује организацију, план развоја и формацију команди, јединица и установа Војске; утврђује план регрутовања и попуне Војске и бројни распоред регрута у Војсци; доноси прописе у обуци Војске; утврђује планове школовања и усавршавања професионалних и резервних војних старешина и обавља друге послове утврђене законом. Из тих одредаба нису баш јасне обавезе Генералштаба као „највишег стручног и штабног органа за припрему и употребу Војске у миру и рату“, али када се погледају надлежности

²⁹ Исто.

³⁰ Правилник о надлежности јединица ДСНО, 1966.

председника Републике³¹ који, према одлукама Врховног савета одбране, командује Војском у миру и рату, могу се сагледати задаци Генералштаба. Истовремено постојање Савезног министарства и Генералштаба, чији се задаци и надлежности умногоме „преплићу“, довели су до многих недоумица у командовању Војском Југославије за време агресије НАТО-а на СР Југославију, јер није обезбеђен принцип једностарешинства, нити је одговарајуће дефинисана улога врховног команданта (у Уставу тај појам не постоји, а неопходно је због јединственог командовања). Из задатака Генералштаба, као највише војне институције за организовање, припремање и вођење борбених дејстава у одбрани земље, произилазе и задаци нижих институција Војске, а тиме и официра који обављају дужности са неопходним знањима генералштабних официра.

Школовање (усавршавање) генералштабних официра

После Другог светског рата континуирано је изграђиван систем школовања и обучавања у пракси официра за највише војне дужности. Највиша војна школа у нас развијана је у више фаза и у свакој од њих имала је другачији назив, међани су наставни план и програм, као и време школовања, али је циљ остајао исти – школовање за највише војне дужности.

Војно школство је после завршетка рата добило посебан значај у развоју ЈА – ЈНА. У складу са таквим опредељењима, образован је школски систем од основног до највишег нивоа школовања официрског кадра. Већ 20. марта 1945. образована је Виша школа (курс) Генералштаба Југословенске армије у Београду. Она је била основ касније Ратне школе, намењене за оспособљавање виших војних старешина (команданти дивизија) и виших командних и штабних официра.³² Главни садржај рада Школе било је решавање неколико нападних и одбрамбених задатака стрељачке дивизије и једног задатка корпусног нивоа. Користила су се правила Црвене армије а школовање је трајало два месеца.³³

³¹ У командовању Војском Југославије председник Савезне Републике Југославије: 1) утврђује основе унутрашње организације, развоја и опремања Војске; 2) утврђује систем командовања у Војсци и прати спровођење система командовања; 3) одлучује о употреби Војске и одобрава план употребе Војске; 4) прописује и наређује мере приправности Војске у случају непосредне ратне опасности, ратног стања или ванредног стања; 5) даје смернице за предузимање мера за припрему мобилизације и наређује мобилизацију; 6) доноси основна правила и друге акте који се односе на употребу Војске; 7) доноси правила којима се уређује унутрашњи ред и односи у вршењу војне службе („Службени лист СРЈ“, бр. 1, 27. априла 1992).

³² Прва класа имала је 28 слушалаца, а школа је тада упоређивана с академијом „Фрунзе“ Црвене армије.

³³ За потребе те школе ангажовано је 17 наставника и део инструктора Црвене армије и виших официра Војске Краљевине Југославије. Наставним планом и програмом били су обухваћени следећи предмети: општа ратна служба, штабна служба, виша тактика видова, родова и служби, позадина и топографија. Део кадра школовао се у војним школама Совјетског Савеза, па се већ 1945. године 25 одсто планираног кадра налазило на школовању у Совјетском Савезу.

Друга фаза развоја највишег војног школства започела је оснивањем Војне академије октобра 1948. и трансформацијом те академије у Више војне академије, као другом нивоу школовања после официрских школа и војних училишта. У првом правилу о војним школама (1950) Војна академија је дефинисана као „школа у којој се стичу највиша војна, односно највиша војностручна знања.

Трансформацијом Војне академије у Више војне академије постепено се прелазило на највиши ниво школовања и на његово релативно осамостаљивање. Посебно је било значајно образовање Више војне академије ЈНА, 1. фебруара 1952 у чијем саставу су биле Школа тактике и Школа (курс) оператике. У периоду од 1950. до 1952. године вођена је расправа о месту тих школа у систему школства. Школа оператике је радила по јединственом плану. Трајала је 18 месеци и у њој су изучавани задаци нивоа корпуса и армије. Пријем слушаца обављан је на основу конкурса, уз полагање пријемног испита, а услов је био завршена Школа тактике, односно Виша ваздухопловна академија или Виша војнопоморска академија (формирана 1949. године). Слушаоци који су завршили Школу тактике с одличним успехом могли су одмах да наставе школовање у Школи оператике. На почетку, док није добијен први кадар, слушаоце је одређивала Персонална управа, уз полагање пријемног испита. Одређени број виших војних старешина приман је независно од тога да ли имају завршен тражени претходни ниво школовања.

На саветовању у Генералштабу ЈНА, маја 1953, предложено је да се Школа оператике преименује у Ратну школу. Наредне, 1954. године, донета је одлука да се од 1955. године отпочне са двогодишњим школовањем у Ратној школи. Због тога је Школа оператике преименована у Курс оператике,³⁴ на којем су се, углавном, школовали генерали. Тај курс је био основа за будућу Ратну школу и послужио је као прелазно решење.

Ратна школа, уместо Школе оператике, формирана је на основу одлуке Генералштаба ЈНА 1954, а школовање је започето 5. новембра 1955. године. Школа је имала интервидовски карактер. Услови за пријемни испит били су: чин капетана и виши, завршена Школа тактике, односно друга школа тог ранга, најмање две године проведене на командним дужностима и положени пријемни испити из тактике, војне историје, војне географије и страног језика.³⁵ Ратна школа је образована ради оспособљавања старешина за највише војне дужности, посебно за руковођење и командовање оперативним и оперативно-стратегијским саставима, као и за обављање највиших дужности у Генералштабу и Државном секретаријату за народну одбрану. Тежиште програмске оријентације било је на војној стратегији и оперативи, с посебним нагласком на планирању операција у класичним и нуклеарним ратовима.

³⁴ Курс оператике је организован 20. септембра 1954. године.

³⁵ „Службени војни лист“, бр. 15/1954 (цитати из службених листова преузети су из: *Војно школство ЈНА*, едиције *Оружане снаге 1945–1985*, ВИЗ, Београд, 1986).

Према *Правилнику о војним школама*,³⁶ Ратна школа је убрајана у више војне академије иако је већ тада била самостална. Према *Правилнику о организацији и раду Више војне академије*, Ратна школа је била дефинисана као највиша војна школа за штабне и командне дужности у оперативним и оперативно-стратегијским саставима и први пут је уведен Савет Ратне школе, којим је руководио начелник школе. Он је имао саветодавну улогу – није доносио одлуке, већ је предлагао решења. Већ 1961. године оцењено је да би у Ратној школи, поред двогодишњег, требало увести и једногодишње школовање да би се убрзало школовање старијег, ратног кадра, док би се на двогодишњем школовању школовали млађи официри.³⁷

На саветовању одржаном на нивоу Генералштаба ЈНА 11. и 12. марта 1963. године предложено је да се Ратна школа назове Генералштабна школа и признат као мајорски испит, али је државни секретар за народну одбрану исте године донео одлуку да се не оснива предложени курс народне одбране и да Ратна школа задржи назив. У том периоду, приликом израде нових формација, утврђено је да оптерећење наставника у Ратној школи износи два часа дневно, односно 12 часова недељно. Правилником о војним школама из маја 1965. Ратна школа је дефинисана као засебан степен школовања и у њој је стицањем највиши ниво школске спреме у Југословенској народној армији. У школи се, уместо оцењивања од 1 до 5, прешло на оцењивање од 5 до 10.

Ратна школа је у тој фази била највиша интервидовска школа у Армији. Циљ школовања је био различито дефинисан али се, у крајњем, сводио на стицање стручне спреме и највиших знања из оператике и стратегије, припреме и употребе оружаних снага, вођење операција и решавање других важних питања одбране. Слушаоци су оспособљавани за рад у командама армија, Ратног ваздухопловства, Ратне морнарице и Државном секретаријату за народну одбрану.³⁸ Тежиште је било на изучавању корпуса и армије, а слушаоци су се непосредно обучавали за командовање дивизијом и вишим јединицама, односно за дужности тог нивоа.

Наредна фаза развоја тог нивоа школовања започета је преименовањем Ратне школе у Школу народне одбране. Школовање је поново трајало две године, а наставни програм је осавременењен и допуњен новим предметима (ратна економика, територијална одбрана и аутоматизација и механизација командовања). Истовремено, задржано је једногодишње школовање за старији кадар.

Према новим плановима и програмима школовање је започето школске 1971/1972. године. Већ 1973. године, на основу *Закона о војним*

³⁶ „Службени војни лист“, бр. 10/1955.

³⁷ Од формирања школе (школске 1955/1956) све до школске 1963/1964. године школовање је трајало две године, а касније годину дана.

³⁸ У то време, наредбом Савезног извршног већа, образована је Виша школа за цивилну заштиту, у трајању од две године. Школа је радила до 1966. године, када је преименована у Вишу школу цивилне одбране, у којој је оспособљаван кадар за послове цивилне одбране (заштите). Радила је по курсевима од четири месеца. Школовано је 200 слушалаца годишње, а имала је и Општи курс за народну одбрану.

школама и научноистраживачким установама, одлучено је да школовање траје годину дана. Новим наставним планом и програмом обухваћени су следећи предмети: стратегија, оператика, руковођење и командовање, марксистичка дијалектика и војна мисао, командно-штабна ратна игра, командантско путовање, телесно вежбање, актуелна проблематика и резервно време. Према том плану није било стажирања, а укинут је и дипломски рад слушаца без неког убедљивог објашњења.

Законом о војним школама и научноистраживачким установама из 1978. године Школа народне одбране је дефинисана као високошколска наставна и научна установа која оспособљава старешине за обављање најодговорнијих дужности у оружаним снагама, за организовање и извођење ратних операција за командовање вишим здруженим саставима, као и за научноистраживачки рад у области општенародне одбране и војних наука. У Школи су организовани и курсеви за потребе оружаних снага и система општенародне одбране у целини, а у њу су упућивани официри чина мајор-потпуковник, до 43 године старости. Школовање је трајало годину дана. Према измењеном наставном плану школовање је почело школске 1977/1978. године. Поново је уведен дипломски рад, а наставни план и програм је дорађен 1979. године, и задржан је све до школске 1984/1985. године, када је Школа преименована у Школу општенародне одбране и ушла је у састав Центра оружаних снага за стратегијска истраживања и студије.³⁹

„Одлуком о развоју војних школа – школских центара“ из 1981. године, предвиђено је да се Школа народне одбране све више бави методама студијског и стваралачког рада и да оспособљава слушаоце за целокупне ратне припреме оружаних снага и систем општенародне одбране и друштвене самозаштите, као и за обављање најодговорнијих дужности у највишим командама и установама ЈНА и ТО (стратегијско-оперативни ниво командовања). То је условило и измену наставног плана и програма.

Дограђњом школског система, 1984/1985. године, посебан значај је добила Школа општенародне одбране, у којој су оспособљаване старешине за највише командне и штабне дужности у оперативно-стратегијским командама и штабовима оружаних снага, а друга лица за руковођење у систему општенародне одбране и друштвене самозаштите. Због тога је Школа народне одбране преименована у Школу општенародне одбране, а образоване су командно-штабне школе оператике и тактике видова.

У командно-штабним школама оператике видова, у којима су завршаване студије оператике, оспособљаване су старешине за припремање и извођење операција, односно за рад на командним и штабним

³⁹ У то време је регулисано да сви наставници у Школи народне одбране морају имати завршену ту школу, а за избор у звање редовног и ванредног професора услов је била завршена Школа народне одбране. Оптерећење наставника смањено је на 10 часова седмично и уведено је стручно, педагошко-андрагошко и методичко усавршавање наставника.

дужностима у највишим здруженим тактичким и оперативним јединицама, као и за остале дужности у установама оружаних снага. Школовање је било концепцијски постављено тако да је трећину наставе чинио заједнички интервидовски део наставе, а око две трећине времена кориштене су за видовске садржаје оператике. Школа је трајала годину дана, с тим што се први семестар завршавао уз рад, а други тако што је четири месеца изучавана видовска, а два месеца интервидовска проблематика. Тиме је Школа оператике преузела део програма Школе народне одбране и била школа за оспособљавање за високе војне дужности, док је Школа општенародне одбране преузела само део војне стратегије као интегрални део стратегије општенародне одбране. Школа општенародне одбране, у трајању од шест месеци, била је усмерена на оспособљавање највиших војних старешина и цивилних руководилаца за решавање стратегијских питања одбране, рата и оружане борбе са свих аспеката (политички, војни, дисциплински, научни, и други).

Последња фаза развоја тог нивоа школовања у ЈНА започета је реформама из 1989/1990. године. Тада је поново формирана Ратна школа, у трајању од годину дана. То је била самостална наставна и научна установа у саставу Центра високих војних школа, предвиђена за редовно и ванредно школовање припадника ЈНА, али и за образовање лица из грађанства за руковођење у систему општенародне одбране. У школи је одшколована само једна класа, јер је следећој класи, због догађаја 1991. године, прекинуто школовање.

Догађаји на територији претходне Југославије и њима проузрокована трансформација Југословенске народне армије у Војску Југославије условили су неопходну трансформацију војног школства у целини. Одмах по почетку школске 1991/1992. године Ратна школа је прекинула с радом, њени припадници су учествовали у ратним дејствима, а део слушаца је отишао у новоформиране војске бивших република СФР Југославије. У новом школском систему, у којем је формиран Универзитет Војске Југославије, Ратна школа је преименована у Школу националне одбране, као самосталну целину у саставу Центра војних школа Војске Југославије. Школа у саставу није имала катедре, већ само управни део. Школовање 37. класе почело је с извесним закашњењем (фебруар 1994) и трајало је пет и по месеци. Већ наредне школске године дошло је до промене у организацији школског система – укинута је Универзитет Војске Југославије, а Школа националне одбране остала је као самостална школа у саставу Центра војних школа Војске Југославије, са катедрама оператике и стратегије. То је омогућило централизовано планирање наставе, њено реализовање и праћење. Слушаоци су примани на школовање преко конкурса, без пријемног испита, а у наредне две класе (38. и 39) није било оцењивања. Школовање се за 37, 38. и 39. класу делило на два дела – први семестар је реализован кроз организовану наставу у Школи, у трајању од пет дана месечно и самосталан рад слушаца уз обављање редовних дужности, а други семестар је у целини реализован у Школи. Наредне школске године

(1996/1997) поново је дошло до извесних измена – уведен је предмет ратоводство, слушаоци су и даље примани на основу конкурса, али су уведени пријемни испит и оцењивање, а школовање је трајало непрекидно годину дана. У том периоду је Школа националне одбране све више налазила место у развоју Војске Југославије и изради њених доктринарних докумената, па је постала носилац израде Војне доктрине и нацрта Стратегије оружане борбе. Сада је, према *Закону о војним школама и научноистраживачким установама* (1999), Школа националне одбране саставни део Војне академије и у њој се организује генералштабно усавршавање. Тиме је омогућено слушаоцима да стекну звање генералштабног официра, што је равно осмом степену стручне спреме.

Генералштабни официр будућности

На формирање особина генералштабног официра будућности утиче више чинилаца, од којих су најважнији: специфичност војног позива, место Војске и њених припадника у друштву, интервидовски и интермедијски карактер борбених дејстава, вишедимензионално угрожавање безбедности и неопходност вишедимензионалне одбране. Поред тога, веома су значајни мотивисаност генералштабних официра за војни позив и упорност за непрекидно усавршавање кроз стицање теоретских знања и практичних искустава.

Да би генералштабни официр Војске Југославије удовољио захтевима времена и савременог рада у команди – штабу неопходно је да се припреми за рад у условима у којима треба да прима, обрађује и анализира мноштво информација, непрекидно прати ситуацију на ратишту и брзо одређује тежиште својих активности. Квалитет рада официра мери се на основу брзине реаговања на брзе измене ситуације и сврсисходности и рационалности донетих одлука. Генералштабни официр будућности мора да буде спреман да саслуша мишљење потчињених у фази доношења одлуке, али и да аргументовано изложи своје предлоге претпостављеном старешини. Увек се мора придржавати начела: поштуј туђе мишљење уколико желиш да твоје буде поштовано.

Висок ниво техничке опремљености садашње војске и војске у будућности захтева високо стручно образовање, непрекидно усавршавање кроз школовање, и индивидуални рад. Генералштабни официр мора да буде способан да: 1) рационално, коришћењем расположивих људских и материјалних капацитета, оствари максимално могући ефекат, и 2) да добрим познавањем могућности својих и противничких снага и борбених и неборбених система, примењујући средства заштите, умањи непријатеље и повећа своје ефекте дејства. Поред наведених особина, генералштабни официр треба да поседује: 1) *хумане особине* (самокритичност, демократичност, научну апликативност, подстицајну иницијативу и поштовање личности и непријатеља); 2) *људске особине* (интелигенција, висок ниво општег и стручног знања, креативност, оригиналност, иницијативу, истрајност, самосталност, одговорност и

практичност); 3) *војничке особине* (ауторитет, енергичност, активност, иницијативу, самосталност, доследност, аналитичност, продорност, пословност, и друго); 4) *култивисаност говора* (осмишљеност, јединство говора и мишљења, сврсисходност – циљ и сврха, правилност, тачност, јасноћа, живост, хармоничност, гласност и убедљивост); 5) *личну комуникативност* (језичка и стручна компетентност, практичност, флексибилност, мотивисаност, духовитост, тактичност итд.); 6) *говорне особине* (за свечане говоре, здравице, поздравне говоре, научне, политичке и религиозне наступе; 7) *писменост* (стил и вештина преписке, честитке и писма, писана комуникација, војностручни и научни рад).

Прихватајући Мишићеве погледе на особине официра, посебно на генералштабне официре, Р. Томановић и Б. Ђорђевић наводе три групе особина официра:⁴⁰

1) мора да буде патриота, храбар, образован, енергичан, примеран, тактичан, суров, правичан, строг, честољубив, хладнокрван, инвентиван креативан и славољубив; 2) мора бити добар организатор и руководиоца. Да би то био, мора поседовати таленат, интелигенцију, прихватљивост, вредноћу, искуство, моралност, темпераментност, иницијативу и ауторитативност, и 3) мора да се придржава норми друштвеног понашања (обичајне, моралне, правне, политичке, религиозне и културне). Официр мора да буде образован, наглашавају аутори, тј. наоружан знањима, умећима и навикама из бројних вештина и наука. Мора да буде широко организован и темељито обучен за своју струку и дужност. Образован официр има старешинску важност и моћ која утиче да се потчињени покоравају и дисциплиновано обављају све задатке. Официр који није образован и обучен за своју дужност постаје узрок недисциплине и нерада. Образовање официра може да се подудара с успехом напредовања и постављења на више дужности и мора да расте одоздо навише.

На крају, успешан генералштабни официр треба, пре свега, да буде успешан командно-штабни официр, о чему се мора водити рачуна приликом вођења у служби. Аматеризма у генералштабним пословима не сме да буде, јер се успех обезбеђује само професионалним приступом раду у штабу и команди.

Закључак

Као што је рат сложена појава, тако је и командовање војском сложен процес, па зато и позив официра захтева стално учење и непрекидно усавршавање, а крајњи циљ сваког официра јесте да постане генералштабни официр. Због тога се посебна пажња посвећује избору официра за генералштабно усавршавање и рад у генералштабу. При том су знање, рад и способности опредељујући за то ко ће се од официра

⁴⁰ Мр Р. Томановић и мр Б. Ђорђевић, *О особинама официра Војске Југославије*, „Војно дело“, бр. 3–4/1994, стр. 94–110.

образовати, стручно усавршавати и напредовати у генералштабној служби, тј. командовати јединицама на оперативном и стратегијском нивоу.

Промењена слика савременог рата тражи нови тип генералштабног официра у будућности. Он, поред особина које су биле пожељне у прошлости, треба да има интервидовски и интермедијски карактер (способност планирања, организовања и извођења борбених дејстава на копну, на води, под водом и у ваздушном простору).

Од формирања ђенералштабне службе до сада, када је поново уведено звање „генералштабни официр“, школовање је усклађивано са ситуацијом у којој се налазила војска и према доктринарним ставовима о њеној употреби и страним искуствима, али су увек изналажена властита решења. Од ђенералштабне припреме за ђенералштабну службу до генералштабног усавршавања стечена су искуства која гарантују да ћемо и у будућности имати генералштабне официре с особинама врхунских професионалаца у обављању своје дужности.

Литература:

1. *Војно школство*, у: *Развој Оружаних снага СФРЈ 1945–1985*, Војноиздавачки завод, Београд, 1986.
2. Миле Бјелајац, *Војска Краљевине СХС/Југославије 1922–1935*, Институт за новију историју Србије, Београд, 1994.
3. Д. Вукадиновић и Г. Војновић, *Центар високих војних школа „Маршал Тито“ 1941–1982*, Београд, 1983.
4. *Савезни секретаријат за народну одбрану I и II*, у: *Развој Оружаних снага 1945–1985*, Војноиздавачки завод, Београд, 1989.
5. „Службени војни лист“, бр. 1/1954, 5/1954, 10/1954, 15/1954, 10/1955, 11/1955, 13/1955, 15/1955, 16/1955, 23/1958, 13/1960, 21/1973, 26/1973, 9/1978, 12/1978, 19/1979, 12/1995. и 74/1999.